

Skromni orel – Maks Arbeiter

Ga poznate? Maksa! Upravnika letalske šole v Celju! Skromnega, toda vrhunskega strokovnjaka jadralnega letalstva, človeka, ki vam je redko pripovedoval o sebi in svojem delu.

Pa mu je sploh treba govoriti? Skoraj da ne. O njem govorijo podatki, sicer suhe številke. Izredni športni uspehi celjskih letalcev. To je človek, ki se je zapisal letalskemu športu in v njem vztraja. Lahko zapišemo, da bi Maks mogel sedeti tudi za krmili potniških letal. Toda Maksa najdemo na travnatem letališču. Na drugem sedežu šolskega jadralnega letala. V piperju, ko vleče pod nebo jadralce, ki jih je izšolal. V skromni pisarni, ko ga tarejo vsakodnevne skrbi letalske šole.

Vemo, da nas preklinja, ko o njem pišemo. Preveč skromen je. Toda letalci, še posebej jadralci našega časa čutijo do Maksa neizmerno hvaležnost, tudi dolg, ki se ga ne da povrniti človeku, ki je pisal in še piše zgodovino slovenskega pa tudi jugoslovanskega letalskega športa. Pač: morda pomeni Maksu največje zadoščenje prav nenaden, toda pričakovan polet slovenskega jadralstva.

Maksa Arbeiterja nam predstavlja znana slovenska jadralka in rekorderka Cvetka Klančnik-Belin.

Ime Maksa Arbeiterja izrednega športnika, odličnega jadralka in priznanega učitelja jadralnega letenja, je vpisano z zlatimi črkami v zgodovino jugoslovanskega letalskega jadralstva. Njegovo ime je poneslo slavo naše domovine širom po letalskem svetu.

Z letenjem je pričel leta 1945 v Vršču in z odličnim uspehom končal višji tečaj za učitelje jadralnega letenja. Po končanem tečaju je ostal v Vršču, takrat zveznem jadralnem centru, in pričel s šolanjem novih pilotov in učiteljev jadralnega letenja. Potreba po novem učiteljskem kadru je bila zelo velika, kajti aeroklubi in letalske šole so rastle po vsej Jugoslaviji kot gobe po dežju. Svojim učencem je bil izvrstni učitelj in prijatelj, v katerega smo imeli neomajno zaupanje. To je vsem še danes. Maksovo ime je globoko vtisnjeno v naše najlepše spomine iz pionirske dobe našega jadralstva, kateremu so naši povojni jadralki darovali najlepši del svojega življenja.

Kot upravnik letalske šole v Zveznem jadralnem centru Vršac je izšolal več sto pilotov iz vse Jugoslavije in presegal vsakoletni plan šole v vzgoji »A«, »B«, »C« in uradno »C« diplomah, pilotov jadralkcev. Samo leta 1950 je presegel plan za 19 %. Poleg 27 „A“, 29 „B“, 27 „C“ pilotov jadralkcev, je bilo osvojenih za srebrno »C« značko 22 pogojev trajanja po 5 ur, 20 pogojev višine 1000 m in 14 poletov po 50 km. Kompletnih srebrnih značk je bilo osvojeno 11 in kompletnih zlatih 5. Naleteli so 1398 ur jadralnega letenja in opravili 3191 vzletov z avtovleko in 4948 vzletov v aerozapregi.

Za ta šolski letni uspeh je bil upravnik Maks Arbeiter odlikovan z ordenom dela III. reda.

Kot imeniten športnik se je Maks izkazal leta 1949, ko je zasedel na II. drž. prvenstvu 1. mesto. Skupaj je zbral 16133 točk, medtem ko jih je drugoplasirani le 11170.

Zmaga je bila več kot zaslužena. Ta uspeh je rezultat njegovega znanja, borbenosti in ljubezni do tega lepega športa.

Določen je bil v prvo ekipo Jugoslavije za III. svetovno jadrarno prvenstvo leta 1950 na Švedskem, v Orebru. Njegov namestnik je bil Franček Mordej. Drugo ekipo sta sestavljala Milan Borišek in Mijo Pušič kot namestnik. Na pripravah za to tekmovanje, ki so se odvijale v Novem Sadu, so imenovani skoraj dnevno dosegali državne rekorde v različnih disciplinah. Posamezni rekordi so nosili vsakih nekaj dni ime novega junaka belih oblakov in modrih višin.

Tako je tudi Maks 5.6.1950, postavil državni rekord z najavljenim ciljem: Novi Sad - Zagreb v dolžini 301 km in prosti polet v dolžini 400 km. Z jadrarnim letalom »Weihe« je letel prek gričev in dolin 6 ur 30 minut. Ob pogledu na zeleno rodno Slovenijo, si je dal duška z vriskanjem. Vesel je bil tudi zato, ker se je vse bolj gotovo približeval svojemu cilju - začrtanemu krogu na karti, ki je označeval oddaljenost 400 km od Novega Sada.

Pristal je mehko, zahodno od železniške postaje Stična, potem ko je še nekajkrat zaokrožil nad lepo pokrajino pod seboj.

S tem preletom je Maks pobil tudi trditev, da so v Jugoslaviji možni preleti le v smeri sever-jug. Le nekaj pilotov je uspešno letelo iz Ljubljane v Osijek, iz Lesc v Zrenjanin, iz Celja v Vršac, nihče pa po Maksu še ni priletel z jadrarnim letalom iz Srbije v Slovenijo.

S preletom iz Novega Sada do Stične je Maks izpolnil še zadnji pogoj za zlato značko. Ker je višino 3400 m dosegel že 17.5.1950 prav tako v Novem Sadu in z »Weihe«, je postal drugi Jugoslovan nosilec zlate značke. Pred njim je to takrat najvišje športno odličje imel v Jugoslaviji le Milan Borišek.

Svoj največji športni uspeh je Maks dosegel na III. svetovnem jadrarnem prvenstvu v odprtem razredu v Orebru. Od 5. do 15. julija 1950 je tekmoval z 28 piloti vsega sveta. S 24. mesta v prvi disciplini, 18. v drugi, 15. mesta v tretji je četrty dan pristal na 10. mestu v generalni uvrstitvi. Tega dne je bila na vrsti disciplina hitrostni prelet na določen cilj, oddaljen 95,5 km. Vsi tekmovalci so že izginili izpred oči svojih terenskih ekip. Iznenada se pojavi nad letališčem »Weihe«, ki je z veliko hitrostjo in polno odprtimi zavorami hitela proti zemlji. Ko je ekipa, prestrašena zaradi nenadnega povratka svojega pilota Maksa pritekla do njega, jim je Maks hladno dejal: »Zdaj šele nastaja dobro vreme, ponovno bom poletel in pridobil časovno prednost. Ni mi vseeno kakšna bo moja hitrost.« Res je hitro poletel, v močnem dviganju dosegel potrebno višino in odletel proti cilju. Razdaljo 95.5 km je preletel z 62.10 km/h na uro in zasedel odlično 7. mesto tega tekmovalnega dne.

Pred njim sta bila še dva tekmovalna dneva. Maks poln borbenosti in požrtvovalnosti ju je dobro izkoristil.

Petega tekmovalnega dne so organizatorji določili disciplino prosti polet. Tega dne je dosegel Milan Borišek šele 26. mesto, s preletom 97.9 km. Maks pa je popravil Boriškov neuspeh in preletel 319 km. V dnevni uvrstitvi je zasedel drugo mesto, v skupni pa osmo. Ta dolgi prelet pa je Maksu skoraj onemogočil tekmovanje na zadnji dan tekmovanja.

Ta dan je bil najbolj vznemirljiv, pred-vsem za tekmovalce z majhno točkovno razliko. Bila je določena še edino neponovljena disciplina, določen cilj po izbiri tekmovalca. Vzlet je bil dovoljen ob 10. uri. Ob 11.22 ni bilo nad letališčem nobenega letala več. Vsi so že odleteli, le naš Maks se še ni vrnil s 319 km dolgega preleta. Jugoslovanska

ekipa je že sprejemala izraze sočutja drugih ekip, ker včeraj tako odlični Maks ne bo tekmoval. Ob 9. uri se je javila Maksova ekipa z vestjo, da so oddaljeni še 120 km od Orebra. Prosili so: »Pripravite vse za hitro montažo letala«. Res se je ob 12.05 pojavil na letališču Maksov transportni avto in Maks je ob 12.39. uri utrujen, neprespan in lačen ponovno poletel.

Da spoznamo Maksa športnika se moramo spomniti neljubega dogodka, ki ga je doživel zadnji tekmovalni dan. Sam je to opisal takole: »30 km pred krajem Orse pred ciljem - sem dvakrat zaporedoma prišel pod razpadajoči kumulus. Bočni veter mi je onemogočal hitro napredovanje. Vse bolj in bolj sem propadal. Našel sem se že na višini 180 m nad gozdom. Tu sem našel 0 do 0,25 m/sek dvigajočega se zraka in na njem krožil celo uro. Večkrat sem hotel že pristati, a z močno voljo sem vztrajal, vedoč, da imam, dokler sem v zraku, še vedno možnost leteti dalje, a ko sem na zemlji, je let končan. Z veliko muko mi je uspelo dvigniti se, prileteti do oblaka in nadaljeval sem let. Na kraj Orse; cilj sem priletel ob 18. uri in zagledal pod seboj na zemlji mnogo jadralnih letal. Pomislil sem: če pristanem, dobim enako število točk in ostal bom na 8. mestu. Moram iti dalje. Odletel sem proti redkim oblakom, ki so še kraljevali na nebu, izkoristil njihovo dviganje in letel dalje. Poiskal sem dober teren za pristanek svoje zveste »ptice«, ki me je ponesla tako daleč na sever Švedske in ob 20.30 uri, po 374 km dolgem preletu uspešno pristal.«

Jugoslovanska ekipa je triumfirala. Borišek se je javil z oddaljenosti 412 km, dosegel je nov državni rekord, a Maks z oddaljenosti 374 km. Borišek je zasedel v dnevni razvrstitvi drugo, Maks pa četrto mesto. V generalni uvrstitvi je Milan Borišek z Orlom II zasedel tretje, Maks z Vajo pa četrto mesto. Jugoslavija je postala tako neuradna zmagovalna ekipa in je bila iznenada deležna pozornosti vsega športnega sveta. Ves svetovni letalski tisk je pisal o našem jadralstvu, naši domovini in o naših imenitnih pilotih in konstruktorju Orla ing. Cijanuu. Velik prispevek k temu uspehu je pripisati prav Maksu, saj je bil za svojo izredno požrtvovalnost nagrajen s prehodno nagrado tradicionalnim klobukom kot najupornejši tekmovalac III. svetovnega jadralnega prvenstva. Ta pozornost do našega Maksa, je bila pozdravljena z burnim ploskanjem in odobravanjem vseh prisotnih na svečanem zaključku prvenstva.

Po tem velikem uspehu je Maks ostal še vnaprej enako skromen in požrtvovalen upravnik ZLC Vršac. Novo znanje in izkušnje s prvega mednarodnega nastopa je nesebično razdajal svojim učencem.

Kot član ekipe za proučevanje valovnega jadrnanja nad Sarajevom je Maks v enem svojih letov dosegel v marcu 1951 fantastično absolutno višino 8624 m in s tem dosegel državni rekord ter svoj drugi pogoj za diamantno značko. V tem letu je postavil tudi državni rekord relativne višine in sicer 6741 m. Z vrednostjo tega rezultata se je močno približal takratnim svetovnim višinskim rekordom. Maks bi lahko poletel še višje, a primanjkovalo mu je kisika. Ocenil je, da do vrha lentikularnega oblaka lahko potrebuje še 2000 do 3000 m. Zelo nerad se je odločil za pristanek, v enakomernem dviganju z 2,5 m/sek. Odprl je zavore in se z veliko hitrostjo 140-150 km približal zemlji.

Ko že omenjam višinski državni rekord Maksa v kategoriji enosedov, naj povem, da je postavil tudi višinske državni rekorde z spremljevalcem Šijačičem 10. maja 1950 z letalom Žerjav v kategoriji dvosedov in sicer 3500 m ter 3140 relativne višine.

Pred letalsko sezono leta 1952 je Maks zapustil ZLC Vršac in prevzel mesto upravnika letalske šole na rodni štajerskih tleh, pri AK Celje, kjer službuje še danes.

Od takrat je minilo že 22 let. V tem razdobju je Maks izšolal veliko odličnih jadralcev, najboljših športnikov, državnih rekorderjev in dobrih pedagogov - učiteljev letenja. To lahko ilustriram že samo z enim podatkom: AK Celje je imel v letu 1973 20 aktivnih učiteljev letenja. Njegovi učenci so letalski inšpektorji, lete v vojnem letalstvu in nemalo jih leti tudi na domačih in mednarodnih progah Inex-Adrije, JAT in PAN Adrije. Dokaz da je njegova šola res cenjena, je tudi to, da že peto leto zaporedoma prihajajo v Celje na letenje dijaki letalske vojne gimnazije iz Mostarja. Kljub težavnim in spremenjenim pogojem dela, saj je prišel v Celje iz velikega in organiziranega letalskega centra v takrat malo in nepoznano letalsko šolo, je ostal Maks še v naprej športnik.

Na državnem prvenstvu leta 1952 v Borovu, 4.7., je že zopet zmagal. Postal je že drugič prvak države. Na tem tekmovanju je postavil fenomenalni hitrostni rekord v poletu trikotnika 100 km. Z Vajo je to razdaljo preletel s 73.4 km/h. Prejšnji državni rekord v tej disciplini je bil le 52.9 km/h.

Leta 1954 je bil zopet član jugoslovanske ekipe na V. svetovnem jadralnem prvenstvu v Angliji. Zaradi izredno slabega vremena in bolezni je zasedel 18. mesto. Vzrok temu neuspehu je morda tudi to, da na letalu Orel II ni dovolj letel, saj ga je sprejel iz delavnice šele neposredno pred prvenstvom. V tolažbo mu je bilo, da je za njim zaostalo veliko poznanih jadralcev svetovnega razreda.

Ob 10. letnici Vazduhoplovnog saveza Jugoslavije, ob pregledu športnih dosežkov v vseh panogah športnega letalstva, je Maksu pripadlo 2. mesto. Za svoje športne uspehe, je prejel Zlato medaljo Franjo Kluz, največje priznanje letalske organizacije Jugoslavije.

Naslednje leto je Maks letel ponovno na pripravah za VI. svetovno prvenstvo. Kot prvi Jugoslovan je postavil z letalom Orel 2 C dne 6.6.1956 državni rekord v hitrosti, v trikotniku 200 km in naslednji dan državni rekord hitrosti v trikotniku razdalje 300 km. Trikotnik 200 km Vršac-Učka-Omaljica-Vršac je obletel z hitrostjo 62 km/h, trikotnik Vršac-Bečej-Jakovo-Vršac v dolžini 300 km pa s hitrostjo 63 km/h. 6. junija 1956 smo se Jugoslovani z rekordom hitrosti trikotnika 200 km v ženski konkurenci in 7. 6. z rekordom hitrosti trikotnika 300 km v kategoriji enoseda - dvoseda prvič vpisali v tabelo svetovnih rekordov.

Na VI. svetovnem jadralnem prvenstvu v Saint-Yanu je zasedel 23. mesto izmed 45 pilotov v kategoriji enosedov. Izkazal se je predvsem drugega tekmovalnega dne, ko je na preletu trikotnika napravil izreden podvig in prišel kot drugi tekmovalec na cilj pod zelo težavnimi pogoji za letenje.

Za svoje požrtvovalno delo pri vzgoji naših jadralcev je 1957, ob 10. letnici obstoja zveznega letalskega centra Vršac, prejel iz rok generala Ulepiča red za vojne zasluge III. reda. Na prošnjo AK Burme, katere prvi jadralci so se šolali v Jugoslaviji v Vršču, je Maks preživel leto 1959 in 1960 kot instruktor športnega letalstva v činu kapetana burmanske vojske v Rangu.

Sledi mesto upravnika letalske šole v Celju. V Slovensko športno nebo poleti nov rod jadralcev.

Maks Arbeiter je bil rojen 18. oktobra 1924 v Bezini pri Slovenskih Konjicah. Do leta 1974 je skupaj preživel v zraku 1778 ur na jadralnih in 1829 ur na motornih letalih.

Za svoje plodno delo je prejel v letu 1973 medaljo mednarodne letalske organizacije. Predsednik republike in pokrovitelj letalske zveze Jugoslavije maršal Tito pa ga je ob visokem jubileju, ob koncu profesionalne aktivnosti kot dolgoletnega upravnika, izvrstnega učitelja in športnika odlikoval z drž. odlikovanjem, z redom dela z zlatim vencem. Le-tega je prejel v prisotnosti svojih številnih kolegov in učencev, ki so se posebej zbrali za to slovesnost 2. marca v Dobrni, na edinstvenem tovariškem srečanju.

